

THI2303 วรรณกรรมกับการวิจารณ์

อย่างสร้างสรรค์

สัปดาห์ที่ 1

พัฒนาการวรรณกรรมและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการวิจารณ์

ผศ.ดร.ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก

หัวข้อในการเรียนการสอน

- ปฐมนิเทศรายวิชา
- พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่
- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมวิจารณ์

ปฐมนิเทศรายวิชา

คำอธิบายรายวิชา

ลักษณะและพัฒนาการของวรรณกรรมไทยหลังปี พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน บริบทของสังคมที่ส่งผลต่อวรรณกรรมแต่ละสมัย ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์กับการประยุกต์ใช้วิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมไทย การฝึกวิจารณ์และนำเสนอบทวิจารณ์วรรณกรรมได้อย่างสร้างสรรค์

จุดมุ่งหมายของรายวิชา

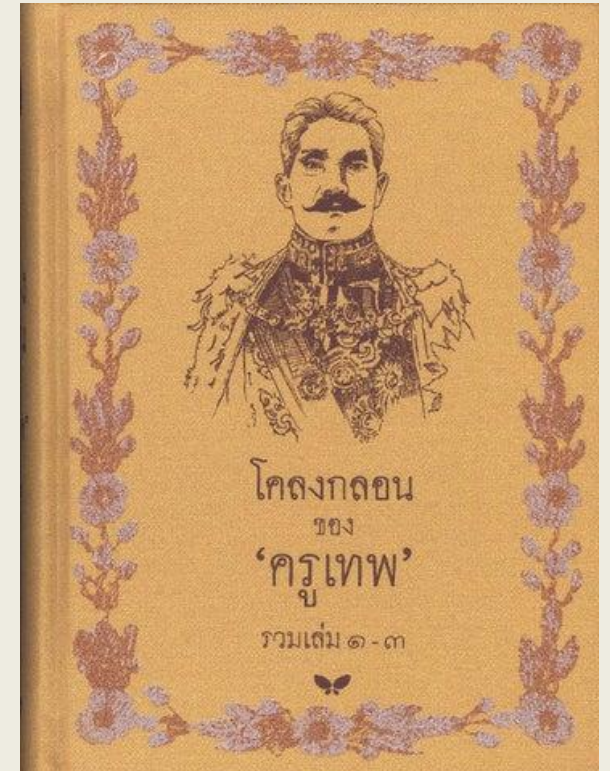
เพื่อให้นักศึกษาสามารถ

- 1) อธิบายลักษณะและพัฒนาการของวรรณกรรมไทยหลังปี พ.ศ.2475 ได้
- 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวรรณกรรมไทยหลังปี พ.ศ.2475 ได้
- 3) อธิบายทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์และนำมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์วิจารณ์วรรณกรรมไทยได้
- 4) นำเสนอบทวิจารณ์วรรณกรรมได้อย่างสร้างสรรค์

ดูประมวลรายวิชาสำหรับรายละเอียด

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- จุดเริ่มต้นของกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่หลัง 2475
  - ร้อยกรองได้รับความนิยมน้อยลง ขณะที่นวนิยายและเรื่องสั้นเฟื่องฟูมาก
  - กวีคนสำคัญ คือ ครูเทพ นามปากกาของเจ้าพระยาธรรมาชุกดิมนตรี
  - กวีนิพนธ์ของครูเทพได้รับการ
    - เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจและการเมือง
    - กล่าวถึงลัทธิการเมืองแบบต่างๆ
    - เนื้อหาในร้อยกรองของครูเทพหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมีความเข้มข้นมาก

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- ลักษณะของกวีนิพนธ์สมัยใหม่

- กวีนิพนธ์สมัยใหม่มักมีขนาดสั้นเพื่อนำเสนอแนวคิดมากกว่าการพรรณนาและเล่าเรื่องราวดังเช่นวรรณกรรมร้อยกรองเดิมของไทย
- “พาหะแห่งความนึกคิด” (poem of idea)
- กวีนิพนธ์สมัยใหม่จึงสัมพันธ์กับการเมืองและสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2490

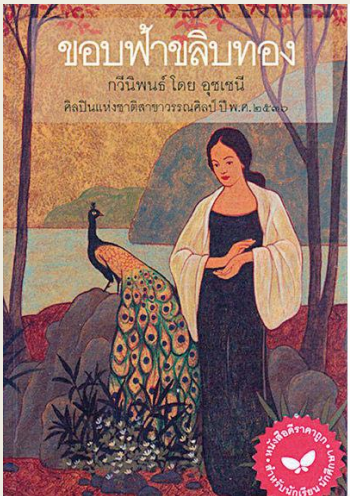
พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2490 : การกำเนิดของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต
  - สงครามเย็นนำไทยไปสู่ความหวาดเกรงภัยคอมมิวนิสต์
  - การได้รับอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายของปัญญาชนไทย → แนวคิดศิลปะเพื่อชีวิต
  - เกิดวรรณกรรมที่เรียกว่า “วรรณกรรมเพื่อชีวิต” → วรรณกรรมรับใช้มวลชน เสนอปัญหาและความอัปลักษณ์ทางสังคมและการเมือง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขสังคมในทางที่ดีกว่า หรือที่มองว่าวรรณกรรมที่ดีต้องเป็น “คั่นฉ่องและโคมฉาย”
  - กวีนิพนธ์เฟื่องฟูอีกครั้งในทศวรรษนี้ แต่กลับมามีบทบาทเพื่อนำเสนอแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิต

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

• กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2490 : กำเนิดของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต

อุชเชนี

- อุชเชนีเป็นนามปากกาของประคิณ ชุมสาย ณ อยุธยา นามปากกานี้มาจากชื่อภาษาฝรั่งเศสที่เรียกว่า Eugène
- ครอบครัวของอุชเชนีนับถือศาสนาคริสต์อย่างเคร่งครัด สิ่งนี้ได้หล่อหลอมความคิดของอุชเชนีในเรื่องมนุษยธรรม ความรักต่อเพื่อนมนุษย์
- พื้นฐานนั้นนำมาประกอบกับแนวคิดเรื่องศิลปะเพื่อชีวิตได้ทำให้อุชเชนีเสนอบทกวีที่มีความอ่อนหวานคล้ายบทกวีพาฝัน แต่กลับเสนอสารเพื่อมนุษยธรรม

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

• กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2490 : กำเนิดของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต

- เนื้อหาในกวีนิพนธ์ของอุชเชนีในทศวรรษ 2490 มีทั้งหมด 4 ประเด็น คือ
  - การวิจารณ์สงครามและการสู้รบ
  - การปลอบประโลบใจคนทุกข์ยากเพื่ออนาคตที่ดีกว่า
  - การให้ความสำคัญของแรงงานและชนชั้นล่าง
  - การให้ความสำคัญแก่เยาวชนในการสร้างสังคมอุดมคติ
- กวีนิพนธ์ของอุชเชนีมีลักษณะ “เพื่อโลกใหม่ใสสะอาดพิลาสเหลือ” อันแสดงพันธกิจของกวีในฐานะนักอุดมคติเพื่อต่อสู้เพื่อความถูกต้องเป็นธรรมในสังคม

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

อยู่เพื่ออะไร – อุชเชนี (2493)

ฉันอยู่เพื่อบุคคลที่ฉันรัก
และรักฉันมันมานานชีวิต
ฉันอยู่เพื่อหน้าที่ที่พันผูก
เป็นต่อธารรักที่พันพันไป
ฉันอยู่เพื่อค้นคว้าหาสิ่ง
เพื่อส่องแสงแจ้งสว่างปรากฏ
ฉันอยู่เพื่อดวงใจที่ไร้ญาติ
เพื่อรอยยิ้มพร้อมลบน้ำตา

ซึ่งใจซื่อถือศักดิ์สุจริต
ในความผิดความหลงปลงอภัย
เพื่อฝังปลุกความหวังพลังใจ
หล่อดวงใจแล้งร้อนให้ชื่นบาน
กลางโหมหะอาเกียรณ์เบียดประหาร
กลางวิญญูณมีมิตตอวิชา
ที่แร้นแค้นแคลนขาดวาสนา
บนดวงหน้าโศกซำระกำกรม

ฉันอยู่เพื่อเยื่อใยใจมนุษย์
เป็นเกลียวมันขันแกร่งแรงกลืนกลม
ฉันอยู่เพื่อความฝันอันเพริศแพรว
เมื่ออามิสฤทธิ์แรงแทงทองปอนด์
ฉันอยู่เพื่อยุคทองของคนยาก
เพื่อความทุกข์ที่เขาถมจมทั้งตัว
เพื่อโลกใหม่ใสสะอาดพิลาสเหลือ
เพื่อแสงรักส่องรุ่งพุ่งเป็นลำ

บริสุทธิ์สอดผสานงานผสม
พายุร้ายสายลมมิอาจรอน
เมื่อโลกแผ้วหลุดพ้นคนหลอกหลอน
มิอาจคลอนใจคนให้หม่นมัว
ที่เขาถากทรกรรมซ้ำป่นหัว
เพื่อความกลัวกลับบำบัดอารมณ์
เมื่อคนเอื้อไมตรีอวยไม่ช่วยขำ
สว่างนำร่องที่มีชัยเอย

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

• กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2490 : กำเนิดของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต

นายผี

(อศนี พลจันทร)

- นายผีเป็นนามปากกาของอศนี พลจันทร เป็นนักเขียนที่มุ่งเน้นวิพากษ์วิจารณ์การเมือง เสนอปัญหาของสังคม ตลอดจนเรียกร้องความสามัคคีของชนชั้นกลางที่จะเป็นพลังในการต่อสู้
- บทประพันธ์ของนายผีมีฉันทลักษณ์หลากหลายซึ่งมีทั้งที่เป็นบทกวีขนาดสั้นและบทกวีขนาดยาว
- บทกวี “อีสาน” นับเป็นบทเด่นบทหนึ่งของนายผี

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2510 : ความเฟื่องฟูของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิตกับขบวนการคนหนุ่มสาว
  - ในช่วงกลางทศวรรษ 2510 ซึ่งกระแสการเรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นไปอย่างเข้มข้น
  - วรรณกรรมเพื่อชีวิตที่มีจุดเริ่มต้นในทศวรรษ 2490 กลับมามีบทบาทและเป็นแรงบันดาลใจแก่กวีและผู้คนยุคนี้
  - วรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตในยุคนี้มีลักษณะสำคัญ คือ การสะท้อนความทุกข์ยากของชาวนา การต่อสู้ของชนชั้นล่าง และการปลุกเร้าต่อสู้ของประชาชนกับอำนาจมืด วรรณกรรมประเภทที่โดดเด่นคือ “กวีนิพนธ์”

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

• กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2510 : ความเฟื่องฟูของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิตกับขบวนการคนหนุ่มสาว

- อังคาร กัลยาณพงศ์เป็นกวีร่วมสมัยที่โดดเด่นคนหนึ่ง
- งานของอังคารเริ่มปรากฏสู่วงวรรณกรรมตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2490 และในช่วงต้นทศวรรษ 2500
- งานของอังคารได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางด้วยภาพที่เหนือจริง และได้รับคำวิจารณ์ว่าเป็นวรรณคดีได้หรือไม่ เพราะเนื้อหาและภาษาที่แหวกกรอบร้อยกรอง
- บทกวีที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากคือ “วัฏทะเล” ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เมื่อปี 2507

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

• กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2510 : ความเฟื่องฟูของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิตกับขบวนการคนหนุ่มสาว

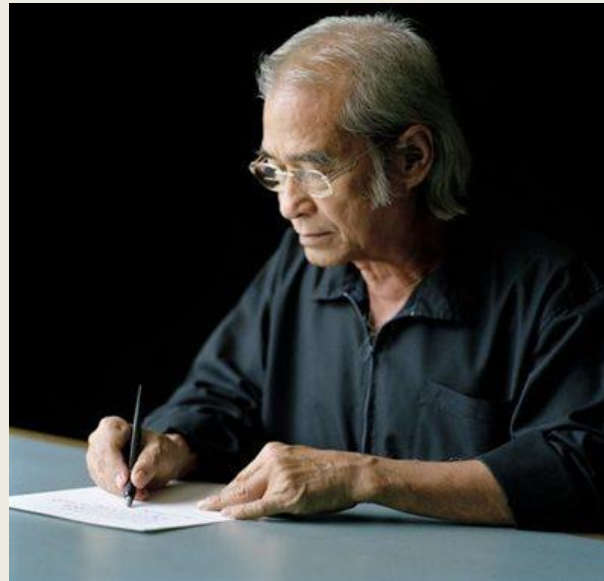
- กวีนิพนธ์ของนิสิตนักศึกษาและคนหนุ่มสาว
  - วิทยากร เชียงกุล – “ฉันจึงมาหาความหมาย”
  - จิระนันท์ พิตรปรีชา – “ดอกไม้จะบาน”

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

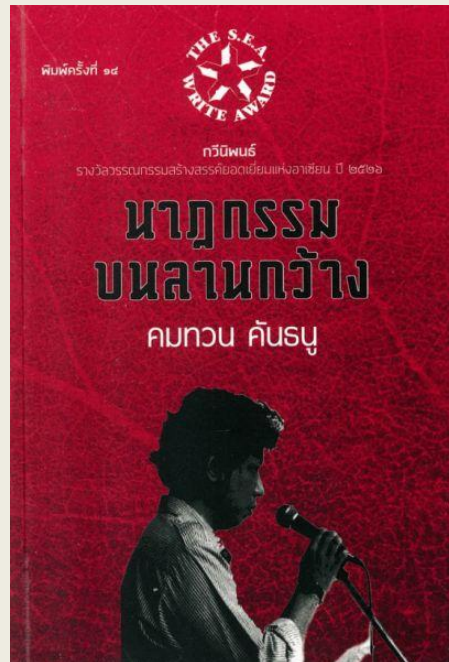
- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2510 : ความเฟื่องฟูของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิตกับขบวนการคนหนุ่มสาว

- กวีนิพนธ์บทเด่นของยุค
  - เพียงความเคลื่อนไหว
  - เจ้าขุนทอง

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2520 – 2530 : จากการเมืองสู่การต่อสู้กับทุนนิยม การสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองและชนบท

กวีนิพนธ์ซีไรต์ในยุคแรก :
ควันทรงจากการต่อสู้ทาง
การเมืองของคนหนุ่มสาว

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

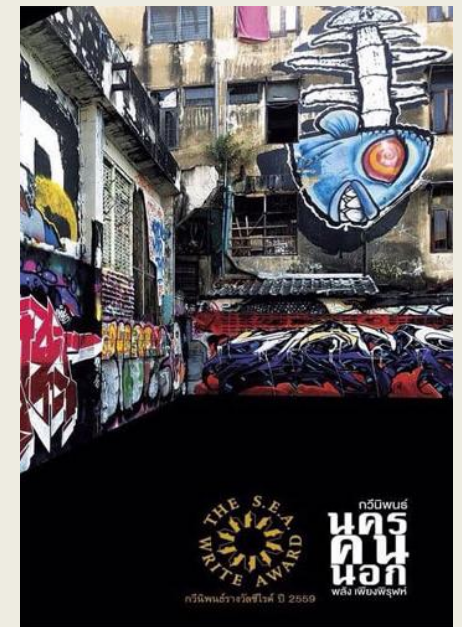
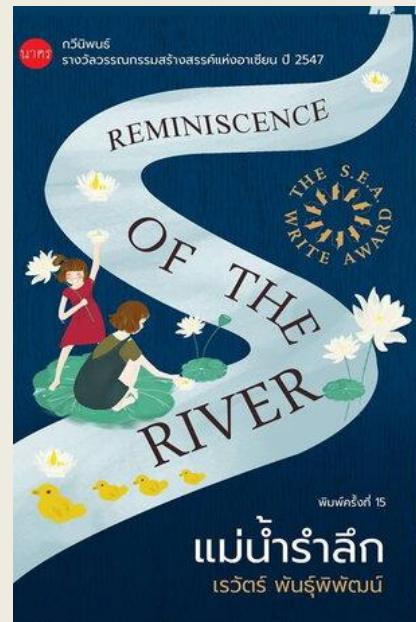
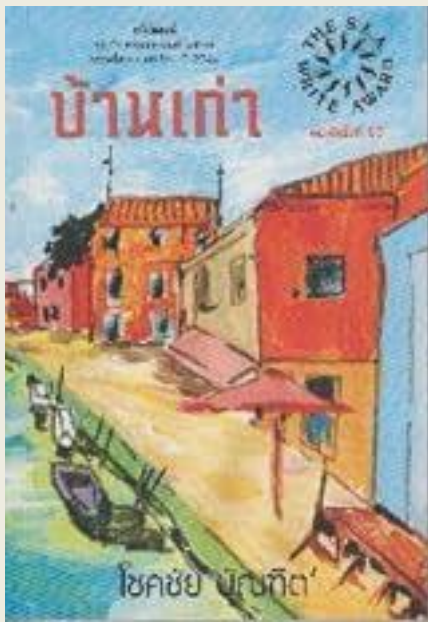
- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2520 – 2530 : จากการเมืองสู่การต่อสู้กับทุนนิยม การสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างเมืองและชนบท

ม้าก้านกล้วย → การโหยหาอดีต การวิพากษ์ความเป็นเมืองและทุนนิยม

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2540 - 2550 : โลกาภิวัตน์ ความขัดแย้งทางการเมือง และความแปลกใหม่ของรูปแบบ

พัฒนาการวรรณกรรมไทย : กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่

- กวีนิพนธ์ไทยในทศวรรษ 2560 : ภาวะข้ามชาติ โรคระบาด และการต่อสู้ทางการเมือง

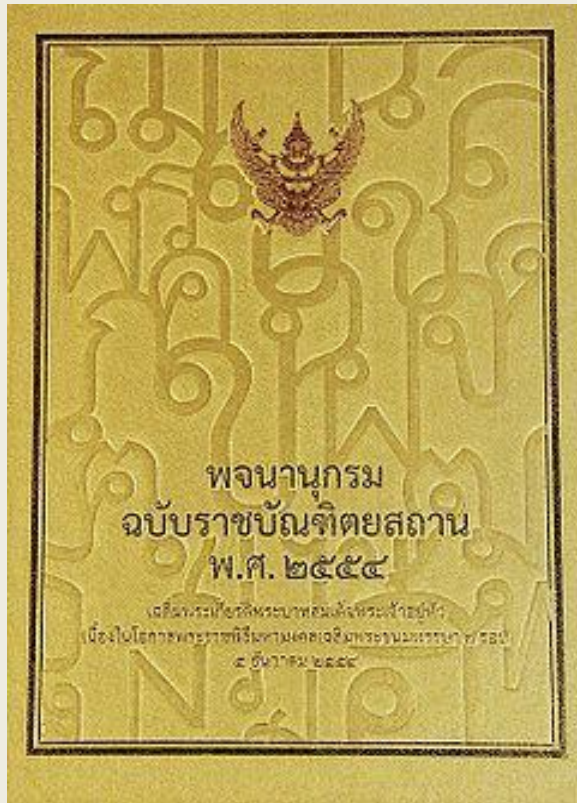

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมวิจารณ์

คำถามชวนคิด

- นักศึกษาเคยได้ยินคำว่า “วิจารณ์” นั้นใช้ในบริบทไหนบ้าง ?
- นักศึกษาคิดว่า การวิจารณ์นั้นจำเป็นต้องเป็นด้านลบเสมอไปไหม ?
- นักศึกษาคิดว่า “วรรณกรรมวิจารณ์” คืออะไร ?

ความหมายของการวิจารณ์ วรรณกรรม

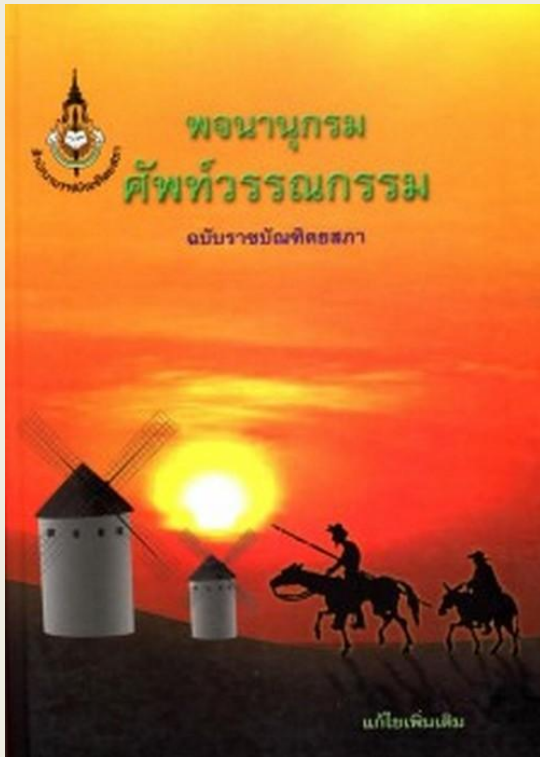

- ลองพิจารณาความคิดเกี่ยวกับคำว่า “วิจารณ์” และ “วรรณกรรมวิจารณ์” จากแต่ละแหล่ง

พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

“วิจารณ์” ก. **ให้คำตัดสิน**สิ่งที่เป็นศิลปกรรมหรือวรรณกรรมเป็นต้น โดย**ผู้มีความรู้ควรเชื่อถือได้** ว่ามี**ค่าความงามความไพเราะดี**อย่างไร หรือมี**ข้อขาดตกบกพร่อง**อย่างไรบ้าง เช่น เขาวิจารณ์ว่าหนังสือเล่มนี้แสดงปัญหาสังคมในปัจจุบันได้ดีมากสมควรได้รับรางวัล, **ดีชม**, มักใช้เต็มคำว่า วิพากษ์วิจารณ์ เช่น คนดูหนัง วิพากษ์วิจารณ์ว่า หนังสือนี้ดำเนินเรื่องซ้ำทำให้คนดูเบื่อ.

ความหมายของการวิจารณ์ วรรณกรรม

- ลองพิจารณาความคิดเกี่ยวกับคำว่า “วิจารณ์” และ “วรรณกรรมวิจารณ์” จากแต่ละแหล่ง

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย

Literary Criticism วรรณคดีวิจารณ์ คือ การพิจารณา
งานวรรณกรรมด้วยความรอบคอบ อันเป็นกิจกรรมที่
ประกอบด้วยวิธีการต่อไปนี้ทุกอย่าง หรือบางอย่างตาม
สัดส่วนที่แตกต่างกันออกไป ....การตีความความหมาย
ของวรรณกรรม การวิเคราะห์โครงสร้าง...

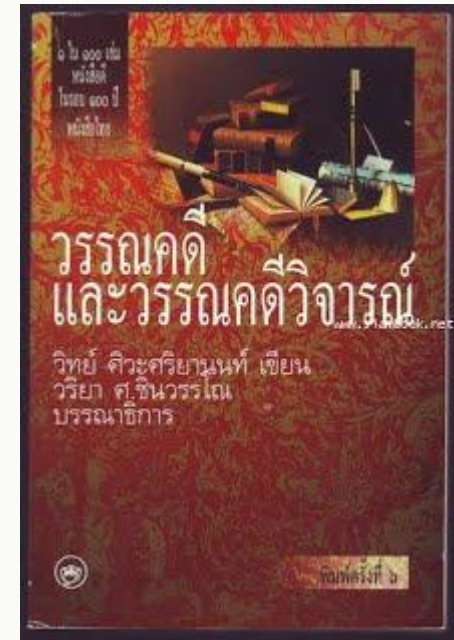
ความหมายของการ วิจารณ์วรรณกรรม

การวิจารณ์วรรณคดีคือการให้อธิบาย
ในแง่ต่างๆ เกี่ยวกับลักษณะของวรรณคดี
ที่นำมาวิจารณ์ พร้อมทั้งประเมินค่าของ
วรรณคดีใช้เกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น
อย่างไม่มีอคติ

(ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะ
มาส)

- ลองพิจารณาความคิดเกี่ยวกับคำว่า “วิจารณ์”
และ “วรรณกรรมวิจารณ์” จากแต่ละแหล่ง

การวิจารณ์ที่แท้จริงคือ การพิจารณาลักษณะ
ของบทประพันธ์ แยกแยะส่วนประกอบที่สำคัญ
และหยิบยกออกมาแสดงว่า ไพเราะงดงาม
เพียงใด วิเคราะห์ความหมายของบทประพันธ์
นั้น แสดงหลักศิลปะและแนวความคิดของ
ผู้ประพันธ์ซึ่งเป็นแนวทางในการแต่งหนังสือ
...รวมความว่า การวิจารณ์ คือ การแสดงให้เห็น
เห็นว่าหนังสือนั้นมีลักษณะอย่างไร ทั้งในส่วน
ของเนื้อเรื่อง ความคิดเห็น และทำนองแต่ง เมื่อ
ได้อธิบายลักษณะของหนังสือให้ผู้อ่านเข้าใจ
แล้วจึงวินิจฉัยลงไปว่าหนังสือที่ดีหรือไม่ดี
อย่างไร

ความหมายของ การวิจารณ์ วรรณกรรม

สรุปความหมายของการวิจารณ์วรรณกรรม

- เมื่อพิจารณาความหมายจากแหล่งต่าง ๆ แล้ว “การวิจารณ์วรรณกรรม” น่าจะหมายถึงอะไร
- **การพิจารณา** → พิจารณารูปแบบ/เนื้อหา/ภาษา ความไพเราะ
- **การประเมินค่า** → งานชิ้นนั้นดีหรือไม่ดี มีข้อดีอย่างไร มีข้อด้อยอย่างไร
- การวิจารณ์ตั้งอยู่บน **หลักวิชาการ/มีหลักเกณฑ์ชัดเจน**

ความสำคัญของการ วิจารณ์วรรณกรรม

คำถามชวนคิด

- ทำไมเราต้องเรียนและฝึกฝนการวิจารณ์วรรณกรรม ?
- นักศึกษาคิดว่า กระบวนการวิจารณ์วรรณกรรมสามารถสร้างทักษะอะไรนอกจากการอ่านและตีความวรรณกรรม ?
- นักศึกษาคิดว่า สิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กับวิชาชีพครูอย่างไร ?

ความเป็นมาของการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย

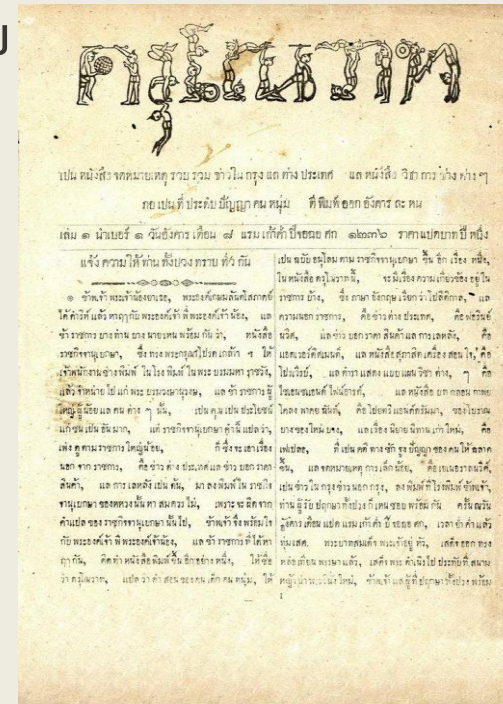
- การวิจารณ์วรรณกรรมเป็น “ศาสตร์” ที่ไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20
- แต่ก่อนหน้านั้น สังคมไทยมีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณคดีมาช้านานแล้ว เพียงแต่ยังมิได้เป็นศาสตร์ เพราะสังคมไทยไม่นิยมที่จะวิจารณ์งานของใครอย่างเปิดเผย
- “การทำให้คนตระหนกตกใจด้วยการมีความเห็นไม่ลงรอยกันเป็นการขาดสัมมนาการวะ” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ)
- วรรณคดีไทยมีลักษณะที่เป็นฐานะที่เคารพ รวมถึงกวีเองก็มีสถานะที่เคารพด้วย การวิจารณ์วรรณคดีไทยโดยชี้ให้เห็นข้อบกพร่องจึงไม่นิยมกัน

ความเป็นมาของการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย

■ สมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงช่วงรัชกาลที่ 5

- ช่วงต้นรัตนโกสินทร์การอ่านหนังสือยังไม่เป็นที่แพร่หลาย
- การวิจารณ์วรรณคดีเป็นไปอย่างผิวเผิน และเพื่อนำมาปรับปรุงการแต่งให้ดียิ่งขึ้นในหมู่กวี
- ประเด็นสนใจ คือ ความไพเราะ
- การรับอิทธิพลตะวันตกทำให้ค่านิยมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับเกิดงานรูปแบบใหม่ คือ บทความแสดงความความคิดเห็น
- ช่วงรัชกาลที่ 5 การพิมพ์เฟื่องฟู ประกอบกับมีกลุ่มนักเรียนนอกกลับมาจากต่างประเทศ การวิจารณ์วรรณกรรมจึงขยายตัวมากขึ้น โดยมีนิตยสาร/วารสารเฉพาะกลุ่ม

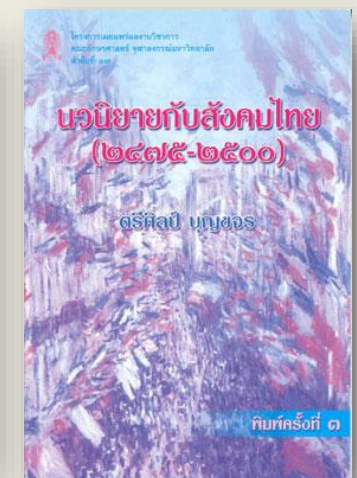
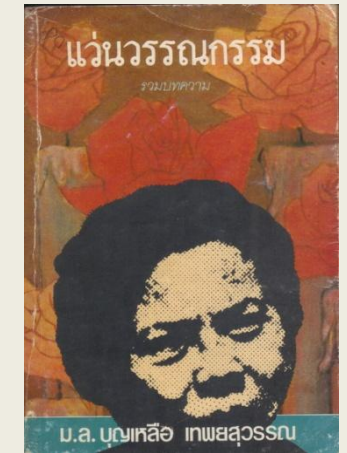

ความเป็นมาของการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย

■ ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ถึงปัจจุบัน

- การวิจารณ์เป็นศาสตร์ที่มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา
- แนวโน้มการวิจารณ์เน้นที่ด้าน “สุนทรียะ” ในระยะแรก
- วิธีการที่นิยมใช้มาจากสำนัก “การวิจารณ์แผนใหม่” (New Criticism) โดยเฉพาะการอ่านละเอียด (close reading)
  - การพิจารณาแยกแยะองค์ประกอบของวรรณกรรม (โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก ฯลฯ) โดยละเอียด
  - การพิจารณาความเป็นเอกภาพ/สัมพันธ์ภาพ/สารัตถภาพ
  - การพิจารณาในแง่กลวิธีทางวรรณศิลป์
- ต่อมาการวิจารณ์มุ่งพิจารณาในแง่ “สังคม” มากขึ้น
  - การพิจารณาวรรณกรรมว่าเป็น “ภาพสะท้อน” ของสังคม

ความเป็นมาของการวิจารณ์วรรณกรรมในประเทศไทย

■ ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ถึงปัจจุบัน

- ในระยะหลัง แนวคิด/ทฤษฎีวรรณคดีตะวันตกได้รับความนิยมมาพิจารณาวรรณกรรมไทยมากยิ่งขึ้น

- แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่า
- แนวคิดเกี่ยวกับโรแมนติก

- การวิจารณ์วรรณกรรมมีลักษณะ “ข้ามศาสตร์” มากยิ่งขึ้น เพราะผูกโยงเข้ากับศาสตร์อื่นๆ

- แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยา
- แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
- แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมศึกษา
- แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ

